

Entre el progressisme i el conservadorisme: la reflexió d'un intel·lectual catalanista. Els escrits de Josep Coroleu en relació a la qüestió social i religiosa

Giovanni C. Cattini*

La forta sacsejada modernitzadora del Sexenni en la societat barcelonina ens permet abordar dos grans àmbits de reflexió, la qüestió religiosa i la social, des de la perspectiva d'un exponent eloqüent del moviment catalanista de l'últim quart del Vuitcents. Des d'aquesta perspectiva, podem recordar com força sovint un sector significatiu de la historiografia, catalana i espanyola, ha subratllat el conservadorisme com a element consubstancial en la vertebració del discurs catalanista, mentre un sector majoritari dels historiadors catalans n'ha rebutjat tal interpretació, enfocant el problema des del punt de vista de les arrels populars del catalanisme.¹ En aquest sentit, no pretenem estudiar les relacions entre el moviment obrer i l'entorn dels escriptors renaixentistes, com tampoc buscar antecedents o arrels que justifiquin un catalanisme popular en contraposició a un mesocràtic, patrimoni de les classes dirigents. La nostra intenció és ressenyar les reflexions d'un intel·lectual representatiu de l'entorn cultural català sobre la temàtica religiosa, que tantes polèmiques aixecà durant el Sexenni, com també sobre el col·lectiu del món del treball, que en aquests anys assumí un nou protagonisme, tant per l'articulació espanyola de l'Associació Internacional com per l'eco de la Comuna de París de 1871.

En un moment de grans canvis i commocions socials d'ampli abast, l'oportunitat de rescatar les reflexions d'un intel·lectual com Josep Coroleu, que aleshores feia els seus primers passos en la vida sociopolítica i cultural del Principat, ens ajuda, primer, a entendre millor el component liberal que, a la Restauració, s'aplegà en el si del naixent nacionalisme català; com també, en una segona instància, a aprofundir en la seva heterogènia complexitat, allunyada dels esquematismes que els historiadors força sovint han contraposat a l'hora d'analitzar el catalanisme en el seu conjunt. Així, amb aquesta comunicació ressenyem els articles que Coroleu publicà a *El Telégrafo* durant el Sexenni, des de l'endemà de l'esclat de la Revolució de Setembre fins a la meitat de 1872, quan deixà d'escriure al diari.

Finalment, la situació socioprofessional de Josep Coroleu és també un element que ens permet reflexionar i fer un esbós del segon àmbit de la nostra inter-

* Universitat de Barcelona. Aquest estudi entra en el marc del projecte d'investigació BHA2002-01500.

1. Per òbvies raons argumentatives i d'espai no podem debatre aquesta confrontació de llarga durada que contraposa els diferents professionals de la història. Remetem a les consideracions d'A. COLOMINES i J. TERMES, *Patriotes i resistents*, Barcelona, Editorial Base, 2003, especialment pàg. 17-40; i de J. M. FRADERA i E. UCÉLAY DE CAL, *Notícia nova de Catalunya*, Barcelona, CCCB, 2005, pàg. 197-250.

venció, que fa referència a la vertebració del sector intel·lectual al Principat. Considerem que aquests anys representaren el començament del pas de la figura del literat a la creació d'un sector més articulat que començarà a prendre força en la societat barcelonina del període. Com s'ha evidenciat moltes vegades, els intel·lectuals van fer la seva aparició en les últimes dècades del Vuitcents assumint un protagonisme fins aleshores desconegut. Aquestes noves elits, que assumeixen un rol nou allunyat de l'anterior imatge d'erudits només lligats a la seva obra, es van caracteritzar per la progressiva diferenciació social i per un creixent paper públic i polític. Aviat els intel·lectuals es convertiren en fidels intèrprets dels canvis socials, com principals teoritzadors, impulsors, propagandistes o detractors del sistema. Un cop més, les iniciatives i reflexions de Coroleu anticipen moltes de les tendències que articularen el sector intel·lectual, que tant pes tingué en la vertebració de la Catalunya contemporània.

Trajectòria biogràfica i producció literària de Josep Coroleu fins a l'esclat de la "Gloriosa"

Per poder situar millor l'abast de les reflexions del nostre personatge, ens sembla indicatiu resseguir la seva biografia, essent pràcticament desconeguts els seus primers 35 anys de vida.² Josep Marià Ramon Coroleu i Inglada va néixer a Barcelona el dia 16 d'agost de 1839, fill d'Antoni Coroleu i Franquesa, corredor de canvis, i d'Elena Inglada.³ Sabem que es quedà orfe de pare i mare en edat molt jove i que quedà sota la tutoria de Macario Codornet. De la necrològica que Josep Roca dedica a Coroleu a *La Vanguardia*,⁴ es desprèn que l'avi patern del nostre personatge havia estat un advocat prestigiós dels inicis del segle XIX que havia destacat durant la Guerra del Francès per no col·laborar amb les forces ocupants. Josep Coroleu, més que seguir les pautes marcades per l'illustre avi, va tenir una intel·ligència viva i inquieta que, sumada a una salut precària, no li deixà dedicar-se amb el just profit als estudis. D'aquests anys d'adolescència sabem que tenia una bona relació amb Martí de Riquer i de Comelles, que s'havia casat amb la seva tia Elena Inglada. De la seva correspondència resulta que la primera obra escrita per Coroleu fou un diari de memòries inèdit (1855).⁵ Dos anys més tard, aconseguia el batxillerat en filosofia i es matriculà a la carrera de Dret, que s'encallà després d'haver superat un bienni (1856-57 i 1857-58): suspengué els cursos de 1858-59 i 1859-60; segons Roca, Coroleu estava de viatge per la Itàlia en procés d'unificació.

En aquest període començà els seus primers treballs com a traductor: el 1861 publicà la traducció al castellà d'una obra d'Alexandre Dumas.⁶ Amb tot,

2. Amb posterioritat al Congrés hem publicat una monografia: Giovanni C. CATTINI, *Historiografia i catalanisme. Josep Coroleu i Inglada (1839-1895)*, Catarroja, Afers, 2007.
3. L'acta del seu bateig es troba dins l'expedient acadèmic de Josep Coroleu i Inglada (eJCI) de l'AHUB (Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona).
4. Vegeu J. ROCA I ROCA, «La setmana en Barcelona», *La Vanguardia*, 31-III-1895, pàg. 4-5.
5. Vegeu M. DE RIQUER, *Quinze generacions d'una família catalana*, Barcelona, Editorial Planeta, 1979, pàg. 561-562. A més, he pogut consultar unes cartes de Josep Coroleu a Martí de Riquer en l'Arxiu familiar de Wilfredo Coroleu (AFC), nét de Josep, entre les quals hi ha la dedicatòria de l'obra *Ecos del Corazón*.
6. Es tracta d'A. DUMAS, *Las lobas de Machecul*, Madrid, "La Maravilla", 1861.

Coroleu tornà a matricular-se els anys acadèmics de 1862-63 i 1863-64, però de nou sense èxit: suspengué en ambdues ocasions. Aquests intents frustrats d'aconseguir acabar els estudis comportaren la decisió –a finals de 1864– de traslladar-se a viure a París.

D'aquest període ens queda el seu primer llibre, *Cants de la Naturalesa*,⁷ una antologia de poesies escrites en català. A més, començà també a col·laborar amb el diari *El Telégrafo* (que des del 9 d'agost de 1866 sortí al carrer amb el nom d'*El Principado* a causa de les grans dificultats i entrebancs amb què la reacció moderada (1858-1864) intentava controlar la premsa liberal).⁸ El seu reportatge més cèlebre fou la descripció de l'Exposició Internacional de París de 1867. L'entusiasme amb què la va viure quedà palesa en una carta enviada a Martí de Riquer, en què li explicava els avenços i les invencions que s'hi presentaren, juntament amb l'actualitat internacional que es respirava en la capital francesa.⁹

A París, Coroleu treballà per a algunes editorials, especialment per Hachette, com a traductor de textos espanyols.¹⁰ A més, conegué personalitats tan rellevants de l'exili espanyol a la capital francesa com el general Prim, Salustiano de Olózaga, Emilio Castelar i també Víctor Balaguer. D'aquesta relació entre Balaguer i Coroleu nasqué un epistolari de 104 cartes, inèdites, recollides per Montserrat Comas i Güell, directora del Museu Víctor Balaguer.¹¹ De la lectura d'aquesta privilegiada font es desprèn que l'esdeveniment que més marcà l'experiència d'en Coroleu fou la mort de la seva esposa, el 1867, als dos anys de matrimoni.¹² Amb la Revolució de Setembre de 1868 tornà a la capital catalana, on començà una nova vida, entrant a treballar a la Diputació com a secretari de la Junta provincial d'Instrucció pública. Malgrat que el nostre personatge havia guanyat el càrrec per oposició, no podem amagar que la victòria segurament fou facilitada per l'interès de Víctor Balaguer, que no només era el president de la corporació sinó que també ho era de la mateixa Junta provincial d'Instrucció pública.¹³

Coroleu, a més, fou corresponsal de periòdics estrangers, com els prestigiosos *Temps de Paris* i l'alemany *Kölnische Zeitung*.¹⁴ El mateix Balaguer, un temps després, li oferí traslladar-se com a agregat a l'ambaixada d'Espanya a París, càrrec que en un primer moment rebutjà a causa de les seves noves noces,¹⁵ i que acabà acceptant, malgrat que no s'hi va quedar gaire temps. Amb

7. J. COROLEU I INGLADA, *Cants de la Naturalesa. Hymnes y Rondallas. Escrits en vers català*, Barcelona, Estampa y Llibreria de Verdaguier, Rambla, 1866.

8. Per la història d'*El Telégrafo* vegeu R. TÀSIS i J. TORRENT, *Història de la premsa catalana*, Barcelona, Bruguera, 1966, vol. I, pàg. 116-122.

9. AFC, carta 7, París, 4 de juny de 1867.

10. Vegeu A. DE GUBERNATIS, *Dictionnaire internationale des écrivains du jour*, Florence, Editeur Louis Nicolai, 1888. La referència a Coroleu, al segon volum pàg. 699.

11. M. COMAS I GÜELL (a cura de), *Josep Coroleu escriu a Víctor Balaguer*, manuscrit inèdit dipositat a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer (BMVB). Aprofito l'avinentsa per donar les gràcies a Montserrat Comas, directora de la BMVB, per haver-me'l deixat consultar.

12. Vegeu «Carta n.2 del 8-2-1867» a COMAS, *Josep Coroleu... Pel que fa a l'acció i el pensament de Balaguer, la documentadíssima biografia de J. PALOMAS, Víctor Balaguer. Renaixença, Revolució i Progrés*, Vilanova i la Geltrú, El Cep i la Nansa, 2004.

13. Veu biogràfica de Coroleu, a l'obra d'A. ELÍAS DE MOLINS, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores del siglo XIX (apuntes y datos)*, Barcelona, 1889-1893, vol. I, pàg. 493.

14. Vegeu DE GUBERNATIS, *Dictionnaire internationale...*, pàg. 699.

15. Vegeu «Carta n.7 de 28-3-1869» i «Carta n.8 de 29-4-1869» a COMAS, *Josep Coroleu...*

trenta anys d'edat, trià d'acabar la carrera de Dret que havia començat més de deu anys enrere. El novembre de 1869 es matriculà a les assignatures pendents i tres anys després es llicencià.¹⁶ El setembre de 1872 sol·licitava l'admissió a l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona, incorporant-se el dia 15 de novembre del mateix any.¹⁷

Els articles de Josep Coroleu l'endemà de la Revolució de Setembre: defensa del nou ordre, moderació i defensa de la descentralització

Fins aquí el seu recorregut professional. Pel que fa referència a les seves contribucions polèmiques a *El Telégrafo* hem de seguir els primers anys del Sexenni, quan –com recordava Josep Roca– Josep Coroleu cridà «la atención pública, por su acendrado espíritu liberal contrario al poder temporal de los papas y a las aventuras del Imperio napoleónico en su último período».¹⁸ A més, el mateix Roca recordava que, «las aspiraciones republicanas predominantes en nuestra capital, sedujéronle por un momento; pero sin llegar a arraigar en su ánimo».¹⁹

Els inicis d'octubre de 1868 publicava un article²⁰ d'adhesió al nou ordre de coses, afirmant la necessitat de lluitar contra l'apatia de la població per consolidar el nou règim. En aquest sentit, cal remarcar que el nom de Josep Coroleu aparegué en una llista de candidats per a la Junta definitiva que diversos ciutadans presentaren per a les eleccions a sufragi universal que es celebraren el 19 d'octubre de 1869.²¹ Uns dies després, el nostre personatge citava el diari anglès *The Times* per cridar l'atenció sobre el perill d'una restauració monàrquica que reproduís els vicis de la dinastia dels Borbons.²² El 12 d'octubre proclamava la bondat de la tolerància i dels principis liberals i afirmava que tant l'una com els altres s'havien d'arrelar en els costums polítics; per això s'havien de dur a la pràctica en “meetings”, clubs i ateneus, esdevenint pràctica normal la discussió i la contradicció.²³

Dos dies abans de les eleccions del 19 d'octubre, recordava que la Revolució de Setembre havia de consolidar-se i que per això els seus partidaris havien d'estar alertes davant els conspiradors que «FRANCIA, los BORBONES y el JESUITISMO nos envían para volvernos a sumir en las tinieblas del oscurantismo, la opresión y la miseria».²⁴ La seva animadversió envers els enemics de la Revolució de Setembre era al centre d'un altre article on recordava els patiments que havien suportat

16. Vegeu el citat eJCI (AHUB), la sol·licitud per matricular-se és del dia 30 de novembre de 1869, el certificat de llicenciatura és del dia 22 de juny de 1872.

17. AICAB (*Arxiu de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona*), fons núm. 4110u i 43la, carpeta «Josep Coroleu i Inglada», «Carta de J. Coroleu a l'Il·lustre Degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona, del dia 30-11-1872».

18. ROCA, «La semana...», pàg. 4.

19. ROCA, «La semana...», pàg. 4.

20. J. COROLEU, «Los indiferentes», *El Telégrafo*, 5-X-1868, pàg. 116-118.

21. Llista apareguda a *El Telégrafo*, 8-X-1868, pàg. 192.

22. J. C. [JOSEP COROLEU], s. t., *El Telégrafo*, 11-X-1868, pàg. 268-269.

23. J. COROLEU, «La Tolerancia», *El Telégrafo*, 12-X-1868, pàg. 290-291.

24. J. COROLEU, «Alerta», *El Telégrafo*, 17-X-1868, pàg. 420-421.

els exiliats durant l'últim període de la monarquia d'Isabel II. Coroleu havia estat testimoni privilegiat i denunciava aquells sofriments titllant París d'"Edèn dels rics i d'Infern dels pobres". Tot comparant les condicions de vida d'aquests patriotes amb els actuals exiliats isabelins acusava aquests últims d'haver fugit en "reials trens" i d'haver rebut el suport de la noblesa francesa.²⁵

En aquesta línia, recordava que els enemics de la Revolució volien difondre "el pànic" per frenar els avenços cap a la llibertat i el progrés que havia brindat el nou ordre de coses. Aleshores Coroleu apel·lava a la unitat de tots els liberals i a la necessitat de difondre la calma i de seguir l'exemple dels països més avançats, com Anglaterra, Bèlgica o Suïssa. Aquí, la lliure discussió de tot tipus de propaganda havia anat en perjudici dels plantejaments més revolucionaris perquè havien demostrat la seva incapacitat d'atraure i convèncer l'opinió pública.²⁶

La importància de difondre serenitat i unitat en l'heterogènia coalició que donava suport a la Revolució era un tema recurrent de Josep Coroleu. En aquest sentit podem llegir l'article «Herrar o quitar el banco», que escrivé en el turbulent final d'abril de 1869.²⁷ En aquells dies, l'opinió pública espanyola era sacsejada per les afirmacions de Sunyer Capdevila a les Corts constituents, que havien donat vida a la coneguda "sessió de les blasfèmies".²⁸ En aquest context, cal subratllar que el nostre personatge freqüentava habitualment els cercles republicans catalans. Coroleu fins i tot recordava sovint que en una nit de tertúlia, amb Soler, Sunyer i Tutau, en el conegut club del carrer Canuda, Francesc Sunyer els havia dit que tots arribarien a ser ministres. El seu comentari era: «en efecto [...] a ministros llegaron todos ellos menos yo».²⁹

La raó per la qual Coroleu no arribà a fer carrera política la podem trobar en la seva moderació en un moment històric en què les passions prenién protagonisme. A «Herrar o quitar el banco», l'escriptor barceloní criticava el radicalisme i afirmava:

Dejémonos de vacilaciones intempestivas y debates pueriles; hablemos menos y obremos mas, o la Revolución perece.

I feia una crida a la unitat de totes les faccions del "gran partit liberal" per salvar i consolidar el nou règim, defensant la tesi que «cuando una nación tan gloriosa como la nuestra destrona a su rey, no debe ir mendigando en tierra extranjera principillos que le sustituyan; entonces sabrán los españoles todos que la palabra "Revolución" significa: MORALIDAD y REFORMAS».³⁰

Aquesta moderació del discurs la podem llegir també en un article de 1869 que no fou publicat pel diari *El Telégrafo* però que Coroleu envià a Víctor

25. J. COROLEU, «Dos emigraciones», *El Telégrafo*, 19-XI-1868, pág. 1.237-1.238.

26. J. COROLEU, «El Pánico», *El Telégrafo*, 6-XII-1868, pág.1.669-1.670.

27. J. COROLEU, «Herrar o quitar el banco», *El Telégrafo*, 30-IV-1869, pág. 2.868-2.869.

28. Els debats parlamentaris a S. PERSCHEN, *Iglesia-Estado. Un cambio político. Las Constituyentes de 1869*, Madrid, Taurus, 1979; i també G. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *Guerra a Dios, a la tisis y a los reyes: Francisco Suñer y Capdevila, una propuesta materialista para la segunda mitad del siglo XIX español*, Madrid, Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid, 1987.

29. ROCA, «La semana...», pág. 4. Sobre el republicanisme català del període vegeu: J. PICH I MITJANA, *Federalisme i catalanisme: Valenti Almirall (1841-1904)*, Vic, Eumo Editorial, 2004, pág. 70-173.

30. COROLEU, «Herrar o...», pág. 2.869, en majúscula en l'original.

Balaguer, amb el títol d'«El tren revolucionari»,³¹ en què repetia la necessitat de moderació i el gradualisme sense perilloses escapades que podien fer descarriar tota la transformació en curs i causar, altrament, un lamentable retrocés.

Aquestes mostres del pensament de Josep Coroleu ajuden a explicar com va evolucionar en poc temps dels ideals republicans cap a un liberalisme moderat i partidari de la instauració d'Amadeu de Savoia com a monarca d'Espanya. Una operació que també tenia el suport del seu protector Víctor Balaguer. En aquest sentit, Coroleu ressenyà amb tons favorables la visita d'Amadeu de Savoia a Barcelona en un escrit que, vint-i-cinc anys després, Roca recordava com “un article entusiasta”. Aquest text,³² que havia de desencadenar el descontentament manifest dels seus amics republicans, explicava la visita del sobirà i n'elogiava la dinastia, remarcant l'última fita de l'annexió de Roma al Regne d'Itàlia. Recordant el malaguanyat general Prim, afegia que la nova monarquia li devia la seva presència de manera absoluta i afirmava que Amadeu «ha[bí]a sabido mostrarse digno de su buena fortuna».³³ Segons Coroleu, aquest suport donat al nou sobirà era compartit per tots els ciutadans honrats de Catalunya, que havien rebut el rei amb simpatia, i àdhuc havia traspuat a les multituds, que l'acclamaren fins a l'adulació.

Aquesta interpretació segurament deuria semblar sorprenent a l'entorn republicà, ja que capgirava les seves afirmacions anteriors, segons les quals el poble espanyol «no deb[í]a ir mendigando en tierra extraña principillos». Tot i això, podem avançar que aquest text representava una cauta reflexió sobre els límits de la conjuntura política del moment, en la línia de l'esforç que feia el seu valedor polític, Víctor Balaguer, per articular i assentar el nou règim nascut de la Revolució de Setembre. A més, l'acceptació d'Amadeu s'explica també per les simpaties envers del *Risorgimento* italià per part de l'opinió pública liberal, tant a nivell català com espanyol.³⁴

Juntament amb això, ens sembla important ressaltar les intervencions que poden llegir-se en clau d'antecedents catalanistes de Coroleu en el regionalisme finisecular, quan destacà per la seva producció historiogràfica de vindicació de les antigues llibertats constitucionals catalanes de l'època medieval i moderna.³⁵ En aquest sentit, els articles de Josep Coroleu a *El Telégrafo* permeten copsar també la seva aposta per una profunda reforma de l'Estat, fent pròpies les argumentacions “provincialistes” de Víctor Balaguer a *La Montaña Catalana*.³⁶

31. El present article es troba dins l'Epistolari d'en Víctor Balaguer, BMVB, [carta n. 3652/ 1869] i no en el recull de COMAS, *Josep Coroleu...*

32. J. COROLEU, «Crónica del viaje regio», *La Imprenta*, 14-IX-1871, pàg. 373-374.

33. COROLEU, «Crónica...», pàg. 374.

34. VEGUÉ M. CUCCU i J. PALOMAS, *La Italia de Víctor Balaguer*, Vilanova i la Geltrú, BMVB, 2004; I. M. PASCUAL SASTRE, *La Italia del Risorgimento y la España del Sexenio Democrático*, Madrid, CSIC, 2002.

35. Una primera aproximació a G. C. CATTINI, «La història jurídica als inicis de la Restauració. L'aportació de Josep Coroleu i Josep Pella i Forgas», dins C. SANTACANA (coord.), *Actes del VI Congrés d'Història Local de L'Avenc* 2003.

36. VEGUÉ PALOMAS, *Víctor Balaguer...*; i també I. M. PASCUAL SASTRE, «Víctor Balaguer, un projecte polític alternatiu» dins AAVV, *Víctor Balaguer i els seus temps*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 99-129. Les opcions polítiques del Sexenni a M. JANUÉ i MIRET, *Els polítics en temps de revolució. La vida política durant el Sexenni revolucionari*, Vic, Eumo Editorial, 2002; i del mateix autor: *La Junta Revolucionària de Barcelona de l'any 1868*, Vic, Eumo Editorial, 1992. Vegeu també M. JANUÉ, B. DE RIQUER, P. GABRIEL, J. PICH i I. MOLAS, *La Diputació revolucionària 1868-1874*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 2003.

Amb l'article «La descentralización», criticava l'elevat nombre d'empleats que caracteritzava l'Estat liberal, com també la seva precarietat, que propiciava corrupcions de tot tipus. A més, s'hi reivindicava un provincialisme positiu que reafirmava la necessitat de preservar «el carácter, las tradiciones, las necesidades y las aspiraciones diversas de los varios pueblos que constituyen el Estado». Coroleu continuava rebutjant totes aquelles interpretacions que havien identificat “provincialisme” amb separatisme o anarquisme, capgirava aquestes definicions i presentava el provincialisme com l'únic patriotisme que fomentava l'amor per la pàtria en els ciutadans d'un Estat.³⁷

De la mateixa manera i dos anys després, remarcava el tret diferencial català defensant les festes que havien de celebrar-se a Barcelona en ocasió de l'arribada del nou rei Amadeu. Aleshores afirmava que les festes eren el reflex “de les tradicions peculiars i de l'estat de civilització i cultura de cada poble”. I en aquest marc, Coroleu subratllava:

Nuestra provincia tiene por sus tradiciones, por sus costumbres, por su carácter y por sus instituciones un tipo profundamente original que la individualiza entre las demás de la monarquía, y esto no podemos ni debemos nunca echarlo en olvido [...].³⁸

Al final de setembre de 1871 ressenyava entusiàsticament l'exposició catalana que s'havia organitzat en ocasió de l'esmentada vinguda del rei Amadeu. Coroleu recordava la importància d'aquest tipus de certamen perquè fomentava el progrés del conjunt de l'economia espanyola i acabava fent una crida per demanar a les autoritats de l'Estat que defensessin la producció catalana.³⁹

Al costat d'aquestes aportacions, en més d'una ocasió Josep Coroleu escrigué també sobre política internacional. La seva estada a l'estranger li havia permès conèixer detingudament els problemes de la societat francesa i europea en general. De fet, enviava cròniques de l'actualitat política parisenca des de 1867. Durant el Sexenni, tornà als temes de la geopolítica en diverses ocasions, que no ressenyem aquí per raons d'espai. Amb tot, ens fixem en un llarg reportatge seu, fruit de la seva estada a Roma durant el Concili Vaticà que convocà Pius IX el desembre de 1869 i que s'acabà uns mesos després proclamant la infal·libilitat del cap de l'Església catòlica.

37. J. COROLEU, «La descentralización», *El Telégrafo*, 2-XI-1868, pàg. 844-45. D'altra banda, ens plau recordar que nou anys després Josep Coroleu publicà un article a *La Renaixensa* reivindicant un provincialisme que impulsés la descentralització de l'Estat i la seva federació en nom de les províncies històriques; vegeu J. COROLEU, «Lo Provincialisme», *La Renaixensa*, VII, 2 (1877), pàg. 88-93. Sobre el concepte de provincialisme, vegeu J. FRADERA, *Cultura nacional en una societat dividida*, Barcelona, Curial, 1994; i els recents treballs de Maria Cruz ROMEO, Ismael SAZ, Ferran ARCHILES, Manel MARTÍ i Josep Ramon SEGARRA continguts a M. Cruz ROMEO i I. SAZ CAMPOS, *Construir Espanya al segle XIX*, dins *Afers*, 48 (2004). La interpretació del conjunt del catalanisme a B. DE RIQUER I PERMANYER, *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*, Vic, Eumo Editorial, 2000, i a J. CASASSAS, *El temps de la nació. Estudis sobre el problema polític de les identitats*, Barcelona, Proa, 2005.

38. J. COROLEU, «Las fiestas populares», *El Telégrafo*, 11-VIII-1870, pàg. 5.140-5.142, la cita a la pàg. 5.141; i també del mateix autor «Las fiestas populares II», *El Telégrafo*, 20-VIII-1870, pàg. 5.348-5.350.

39. J. COROLEU, «La exposición Catalana», *La Imprenta*, 28-IX-1871, pàg. 701-702.

Concili Vaticà Primer, infal·libilitat papal i tolerància religiosa

En aquestes correspondències des d'Itàlia i en altres dos articles podem observar la crítica anticlerical de Josep Coroleu, uns plantejaments que si no arribaven als excessos del seu grup d'amics més propers, com Sunyer Capdevila, eren igualment intolerables pels sectors conservadors de la capital catalana. Coroleu comentà les etapes del viatge i les primeres sessions de reunió eucarística mitjançant cartes al diari, on sobresortí la seva crítica al poder papal i a l'Estat pontifici.⁴⁰

La primera etapa del seu viatge fou a la capital de la Ligúria, que l'impressionà en sentit negatiu, ja que la descrigué com una "ciutat molt freda, molt trista i molt bruta", i pels primers contacte amb els italians, considerats com «los hombres más fanáticos y los más endurecidos blasfemos de la cristiandad».⁴¹

De Gènova anà en tren a Florència, passant per Torí, Alexandria i Bolònia. Aleshores oferí una descripció històrica i artística de la ciutat dels Medicis i recordà com els palaus eren testimonis del seu important passat republicà. La capital toscana conservava inalterat el segell auster adquirit en l'Edat Mitjana, «época de apogeo y esplendor de esta ciudad tan celosa de sus libertades democráticas como de su renombre artístico».⁴²

La nit del 6 de desembre, Josep Coroleu reprenia el seu viatge a Roma. Un cop a la ciutat vaticana, quedà impressionat per la decadència generalitzada. En feu una àmplia ressenya als lectors d'*El Telégrafo*, utilitzant un to semblant també per descriure els treballs del Concili Vaticà que obria les seves portes el 9 de desembre. D'aquell dia, el corresponsal pogué contemplar únicament l'arribada de Pius IX, sense poder veure les demés cerimònies. El judici inicial no deixava dubtes sobre la crítica de Coroleu a l'esdeveniment en qüestió:

No vimos en el público ni siembra de devoción y que en aquel aparato –más oriental de lo apetecible– con que se abría un Concilio “que debe poner fin a la impiedad y calmar las pasiones en lo social” hacía un marcadísimo contraste con la indiferencia de los fieles, que [...] se permitían mil chistes irreverentes sobre el lujo del sucesor de San Pedro y la ineficacia del acto.⁴³

En la següent carta, Coroleu reprenia els hàbits del turista i anava a Sant Pau que, segons el seu judici, no inspirava cap idea mística ni cap sentiment cristià. Així mateix, la seva excursió a les catacumbes dels màrtirs del cristianisme li feia enyorar la senzilla pobresa dels primers cristians. En les seves intervencions posteriors, Josep Coroleu descrigué monuments i edificis de la Roma clàssica,

40. J. COROLEU, «Cartas de Italia», *El Telégrafo*, 5-XII-1869, pàg. 7.942-7.943; 8-XII-1869, pàg. 8.007-8.008; 10-XII-1869, pàg. 8.059-8.061; 12-XII-1869, pàg. 8.109-8.110; 15-XII-1869, pàg. 8.130-8.132; 18-XII-1869, pàg. 8.252-8.253; 19-XII-1869, pàg. 8.277-8.278; 22-XII-1869, pàg. 8.340-8.341; 23-XII-1869, pàg. 8.465-8.466; 24-XII-1869, pàg. 8.396-8.398; 25-XII-1869, pàg. 8.425-8.426; 28-XII-1869, pàg. 8.475-8.476; 30-XII-1869, pàg. 8.524-8.525; 1-I-1870, pàg. 5-6; 5-I-1870, pàg. 85-86; 6-I-1870, pàg. 111-113; 7-I-1870, pàg. 133-134; 9-I-1870, pàg. 182-183; 12-I-1870, pàg. 245-246; 13-I-1870, pàg. 269-270; 14-I-1870, pàg. 291-292.

41. COROLEU, «Cartas...», pàg. 8.007.

42. COROLEU, «Cartas...», pàg. 8.060.

43. COROLEU, «Cartas...», pàg. 8.132.

medieval i moderna, i els episodis de la història que considerava de gran importància i d'ensenyament per la posteritat, sobretot els que testimoniaven «cuán antigua [era] en Roma la aspiración a la libertad y la sed de sacudir el yugo teocrático que la ahoga».⁴⁴

Interrompé aquesta ressenya històrica per recordar que els diaris havien fet conèixer l'al·locució de Pius IX on deia que els treballs del Concili havien de dur a trobar solucions als mals que afligien la moderna societat. Coroleu comentava que aquests esforços podien ser inútils, perquè eren més eloqüència que no pas resultats pràctics, i afegia:

Decir que la caridad hace innecesario el socialismo es una bella frase; pero no más que una frase, y la sociedad no se cura con frases.⁴⁵

En una altra intervenció, criticava una butlla pontificia que amenaçava d'excomulgar a totes aquelles persones que haguessin llegit obres d'apòstates o que perseguissin el personal religiós, a més d'incloure-hi a tots els partidaris de doctrines contràries a l'Església com la maçoneria, la carboneria i un llarg etcètera. Tot i així, Josep Coroleu tenia també paraules d'encomi per a Pius IX i recordava la seva integritat, subratllant que no havia "distingit la seva família amb regals ni privilegis sota cap concepte".

De totes maneres, amb la carta datada a Roma el 2 de gener, titllava el Vaticà de règim absolut i teocràtic. Especialment, estigmatitzava l'actitud de l'Església al defensar el seu poder temporal amb l'ajut d'armes estrangeres, uns plantejaments que el corresponsal d'*El Telégrafo* jutjava contrari a l'esperit cristià que havia reivindicat "Regnum meum non est de hoc mundo". Així, passava en ressenya les prohibicions de la censura en l'àmbit teatral i musical, com també en la premsa. La crítica als mitjans de comunicació del Vaticà era encara més dura:

Todo el cometido de esta prensa se reduce a pintar los estados pontificios como un paraíso y los demás pueblos rodeados de tinieblas y calamidades. Es un espectáculo que sería chistosísimo si no fuera abominable.⁴⁶

Aquesta descripció es complementava amb la de la degradació de la vida a Roma, una ciutat privada d'indústries i de comerços, on les classes baixes malvivien demanant almoïna i amb l'única distracció de la loteria. La manca generalitzada d'instrucció determinava, a més, la difusió de la superstició.

Amb l'última carta d'Itàlia, publicada el 14 de gener de 1870, Coroleu presentava la guàrdia del Papa: n'explicava les virtuts militars però deixava clar que les desercions sovintejaven en els voluntaris que s'havien allistat per defensar la causa de l'Església quan descobrien que la causa de la teocràcia no podia ser la causa de Déu. I acabava les seves reflexions afirmant que no es podia figurar Roma com a capital del Regne d'Itàlia perquè la tàctica de vassallatge en les rela-

44. COROLEU, «Cartas...», pàg. 8.278.

45. COROLEU, «Cartas...», pàg. 8.341.

46. COROLEU, «Cartas...», pàg. 113.

cions internacionals, seguida per la casa de Savoia en estendre els seus territoris, no podia servir per a «la adquisición de Roma ni librar a Europa del foco reaccionario que anidaba en esta capital».⁴⁷

Aquesta sèrie de judicis i crítiques continuades als poders temporals dels Papes al llarg de la història Josep Coroleu la continuà en altres dos articles que tocaven directament l'autoritat de l'Església apostòlica catòlica romana. L'agost de 1871 publicà «Los anti-infalibilistas», on reflexionava sobre la reacció que el dogma de la infal·libilitat papal havia desencadenat en els països europeus protestants.⁴⁸

El següent article es titulava «La tolerancia religiosa»⁴⁹ i s'hi defensaven els plantejaments de Pi i Margall que, a les Corts Constituents, havia proclamat la necessitat de la separació entre Església i Estat. Citant la coneguda màxima que “fora de l'Església catòlica no hi ha salvació i que estan fora d'ella els infidels, els heretges i els excomunicats”, el periodista d'*El Telégrafo* afirmava que era impossible que hi hagués un clergat tolerant i transigent amb la propaganda de les idees. Aquestes podien comprometre la unitat de l'Església i la puresa del seu missatge per als creients. L'anomenat “catolicisme tolerant” era, als ulls de l'escriptor barceloní, com la “invenció enginyosa d'una època de transició” que no podia arrelar-se perquè no complia les expectatives que hom atribuïa a la religió. Per això afirmava que a l'Església no se li podia demanar tolerància sinó únicament practicar la caritat que li imposava salvar les ànimes. I afegia:

El Estado que quiera evitar los efectos de la intolerancia [de l'Església], no tiene otro medio legal y eficaz de precaverlos, que separarse de ella, alzando una barrera insuperable entre el poder temporal y el espiritual.⁵⁰

En fi, n'hi havia prou per a què els sectors catòlics i moderats del Principat possessin Coroleu com un element perillós.

Des del començament del Sexenni s'havia palesat un difós sentiment anticlerical que volia passar comptes pel suport que els ministres del culte havien donat a la dinastia borbònica demanant a la població, des del púlpit, la submissió i l'acatament als sobirans. Principalment, aquest furor popular es desencadenà en contra de les imatges religioses i es traduí també en robatoris al personal eclesiàstic. Fins i tot hi hagué una víctima: el sacerdot claretí Crusats, assassinat a La Selva del Camp.⁵¹ L'Església sortí del període revolucionari, doncs, profundament posada a prova. Els preveres Villarasa i Gatell en són el millor testimoni: al llarg de les dues mil pàgines de la seva *Historia de la Revolución de Septiembre*, sintetitzaren el Sexenni com a període de la «libertad de la desvergüenza».⁵²

47. COROLEU, «Cartas...», pàg. 292.

48. J. COROLEU, «Los anti-infalibilistas», *El Telégrafo*, 22-VIII-1871, pàg. 5.510-5.511.

49. J. COROLEU, «La tolerancia religiosa», *La Imprenta*, 12-X-1871, pàg. 942-943.

50. COROLEU, «La tolerancia...», pàg. 943.

51. VEUGE A. MOLINER PRADA, «La crisis de la monarquía isabelina (1863-1868)», *Trienio. Ilustración y Liberalismo*, 17 (1993); i del mateix autor, «Anticlericalismo y revolución liberal (1833-1874)» dins E. LA PARRA i M. SUÁREZ CORTINA, *Anticlericalismo español contemporáneo*, Madrid, Biblioteca Nueva, 1998. També és de consulta obligada l'estudi sobre l'Església de V. CÀRCEL ORTÍ, *Iglesia y Revolución en España (1868-1974)*, Pamplona, Eunsa, 1979.

52. VEUGE VILLARASA i I. GATELL, *Historia de la Revolución de Septiembre*, Barcelona, 1874; la referència de les dues cites al vol. I, pàg. 469.

Això ens ajuda a entendre perquè Josep Roca, vint-i-cinc anys després, encara recordava el rebombori que havien causat aquests articles de Coroleu. De fet, la qüestió religiosa havia aglutinat un sector important dels sectors catòlics i conservadors en contra de la Revolució de Setembre. Entre altres, l'exdiputat moderat de la Diputació provincial Francesc Romaní i Puigdemengolas s'havia proclamat federal i catòlic i havia encapçalat la llista de la unitat catòlica a les eleccions de gener de 1869. D'aquesta plataforma, que havia aplegat des de la vella guàrdia moderada fins als neocatòlics i carlistes, sortiren finalment bona part dels exponents que aixecaren la bandera legitimista en l'última carlinada.⁵³

Les raons de la Internacional i de la qüestió social en la societat del Sexenni

Finalment, ens sembla suggerent l'anàlisi dels textos amb què l'escriptor barceloní tractà el tema de la Primera Internacional i de la qüestió social a Espanya. Es tracta d'una sèrie d'articles que foren publicats per *La Imprenta* entre desembre de 1871 i març de 1872. Cal subratllar que la preocupació de Josep Coroleu envers el món obrer continuà també en la dècada següent i ens permet delinear com podia ser vista la qüestió social dins el catalanisme més liberal.⁵⁴ La seva primera incursió en el tema social apareixia a finals del mateix mes de gener de 1869 amb motiu d'una ressenya de l'obra d'Isidre Domènech sobre l'"obrer polític" que s'acabava de publicar.⁵⁵ Coroleu feia un resum dels títols dels capítols amb què l'autor havia dividit el text, però discrepava de les tesis que s'hi defensaven. En aquest context, afirmava que el plantejament democràtic de Domènech «a muchos hará fruncir el ceño» i acabava remarcant que:

53. Sobre Romaní Puigdemengolas i la plataforma de la Unitat catòlica, ens permetem remetre a dos articles que varem redactar: G. C. CATTINI, «La construcció de l'Estat nacional espanyol i els intel·lectuals perifèrics. La crítica regionalista d'en Francesc Romaní Puigdemengolas» a AAVV, *L'Estat nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic 1823-1901*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, pàg. 33-62; i «Les eleccions del gener de 1869: la plataforma per a la Unitat Catòlica i la politització del regionalisme catòlic» dins L. PLANS (dir.), *Església, societat i poder a les terres de parla catalana*, Cossetània Edicions, 2005, pàg. 279-290. Sobre el carlisme català al Sexenni vegeu L. F. TOLEDANO, *Entre el sermó i el trabuc. El carlisme català contra la revolució setembrina (1868-1872)*, Lleida, Pagès, 2001; del mateix autor *Carlins i catalanisme. La defensa dels furs catalans i de la religió a la darrera carlinada 1868-1875*, Manresa, 2002, i també *La muntanya insurgent. La tercera guerra carlina a Catalunya 1872-1875*, Girona, Quadern del Cercle, 2004.
54. La qüestió de la presència obrera en les organitzacions catalanistes és un tema força complex que va originar un debat que ja dura varies dècades i que es caracteritza per unes postures gens dialogants i força contraposades. De totes maneres, els estudis de referència sobre la naturalesa popular i esquerrana del catalanisme a J. TERMES, *Federalismo, anarcosindicalismo y catalanismo*, Barcelona, Anagrama, 1978; i del mateix autor, *Històries de la Catalunya treballadora*, Barcelona, 2000. I també els estudis de P. ANGUERA, *Els precedents del catalanisme. Catalanitat i anticentralisme*, Barcelona, Empúries, 2000; o del mateix autor, «Catalanitat i anticentralisme a mitjan segle XIX», dins AAVV, *El catalanisme d'esquerra*, Girona, Quaderns del Cercle, 1997. Vegeu també P. GABRIEL, «Catalanisme i republicanisme federal del vuit-cents», dins AAVV, *El catalanisme d'esquerra...»; o T. ABELLÓ, «El nacionalisme i les classes populars en el si de la Unió catalanista», *Estudios de Historia Social*, 28-29 (1984); i del mateix autor, «El moviment anarquista (1874-1914): entre el catalanisme i l'internacionalisme», *Afers*, 7 (1992). D'altra banda, la falta de representants autènticament obrers i amb consciència de classe ha estat recentment subratllada per A. GARCIA BALANYÀ, «Sobre "la constitució del proletariat" a la Catalunya cotonera: una crònica de la formació dels llenguatges de classe a peu de fàbrica (1840-1890)» dins FRADERA i UCELAY, *Notícia nova...*, pàg. 97-119.*
55. J. COROLEU, s.t., *El Telégrafo*, 31-I-1869, pàg. 707-709.

No nos gusta la lisonja, y nos juzgamos incompetentes para la censura. Por eso nos hemos limitado a hacer una rápida reseña de la obrita del señor Domènech.⁵⁶

Dos meses después de hablar d'un tema tan delicat com la tolerància religiosa, Coroleu tornava a escalfar l'ambient tractant un tema de gran actualitat en aquell moment com la difusió de la Internacional a Espanya, en un moment en què la premsa espanyola tractava amb molta atenció el tema de la Comuna de París i tot allò que hi tenia a veure.⁵⁷ Amb «La Internacional y la sociedad»,⁵⁸ l'escriptor barceloní declarava que no estava ni amb els detractors d'aquesta associació ni tampoc amb els seus demonitzadors. L'existència de la Internacional responia a causes d'innegable importància, com l'existència d'un proletariat que vivia en condicions miserables. Tot i això, segons l'autor de l'article, aquesta associació no tenia un programa creïble per solucionar la qüestió social. La seva crítica es centrava envers tots els nous enriquits, gràcies a les successives desamortitzacions, i la conseqüent difusió d'una classe que vivia de la renta i no tenien cap valor fora dels interessos materials. L'escriptor barceloní posava l'accent sobre el fet que s'havien de buscar solucions més equitatives perquè capital i treball poguessin trobar-se a mig camí sense arribar a l'enfrontament, perjudicial per ambdós. Per això afirmava que la societat havia d'oferir la mà als més infeliços i no pensar d'usar la força per afogar una protesta "exagerada en la forma" però "justa en el fons".

El febrer de 1872, Coroleu tornava a insistir en aquest argument iniciant una sèrie de set articles sobre la qüestió social.⁵⁹ La seva reflexió començava amb l'anàlisi del món antic i què havia significat aquesta problemàtica en societats esclavistes com la grega o la romana, per passar a les posteriors invasions bàrbares que inauguraren una nova època. Coroleu esmentava com l'absència d'ordre afavorí l'afirmació de diferents cabdills que començaren a controlar els respectius territoris de manera despòtica. Tot i que l'esclavitud havia desaparegut formalment, les plebs tornaren a la mateixa situació de servitud que els vinculava al treball de la terra a causa dels nous llaços feudals. Però el procés històric comportà l'alliberament de la menestralia urbana, que impulsà aliances amb els reis per frenar l'anarquia feudal i fou pionera en la posterior civilització.

L'autor de l'article defensava que aquesta classe mitjana havia fet desaparèixer quasi tots els antics privilegis de la noblesa, però reconeixia que, tot i la seva proclamada naturalesa, per la qual tothom podia ingressar en ella, la realitat era diferent. En aquest sentit, l'escriptor barceloní plantejava continuar l'estudi esbrinant el perquè d'aquesta contradicció que rastrejava en el culte a la vida voluptuosa. Aquesta manera de viure s'imposava en una continuïtat històrica que, des del món clàssic a l'edat mitjana, semblava perpetuar-se fins a l'actuali-

56. COROLEU, s.t., pàg. 707-709. I. DOMENECH, *El Obrero Político. Conferencias de Derecho público al alcance de la clase trabajadora*, Barcelona, Imprenta de los Hijos de Domenech, 1869.

57. Vegeu J. ÀLVAREZ JUNCO, *La Comuna en España*, Madrid, Siglo XXI, 1971.

58. J. COROLEU, «La Internacional y la sociedad», *La Imprenta*, 10-XII-1871, pàg. 2.407-2.409.

59. J. COROLEU, «La Cuestión social», *La Imprenta*, 18-II-1872, pàg. 1.066-1.067; 25-II-1872, pàg. 1.246-1.247; 3-III-1872, pàg. 1.407-1.408; 10-III-1872, pàg.1.566-1.567; 17-III-1872, pàg. 1.726-1.727; 24-III-1872, pàg. 1.886-1.888; 7-IV-1872, pàg. 2.177-2.178.

tat portant amb ella els gèrmens de la decadència de tota societat que es dedicés a perseguir únicament els béns materials.

Un cop més, Josep Coroleu posava l'accent sobre la necessitat d'estimular els valors de caritat i solidaritat per intentar una distribució dels béns més equitativa, sense arribar a solucions dràstiques com les que plantejaven els partidaris de la Internacional, per inviables i perquè negaven segles de civilització. Per altra banda, rebutjava qualsevol proposta que plantegés solucionar la "qüestió social" amb un retorn a la religió o a l'esperit de sacrifici que s'inspirés tant en el catolicisme com en qualsevol doctrina socialista. En el tercer lliurament, l'autor ressenyava les reflexions dels teòrics de l'emancipació dels treballadors. De manera sintètica presentava autors com Tommaso Campanella, l'eclesiàstic Gabriel Bonot de Mably, Henri de Saint Simon, Robert Owen, Charles Fourier, Auguste Comte, i considerava que llurs teories eren totes inviables. La seva reflexió continuava evidenciant el fet que no es podia sacrificar la llibertat en nom de la igualtat. A més, les desigualtats socials estaven disminuint i no per efecte d'una tirànica legislació sinó a conseqüència del respecte tributat per tots al principi de llibertat.

En aquest marc, la gentada que afluïa a les agrupacions socialistes estava polaritzant consistents sectors conservadors a demanar, d'una banda, l'ajuda dels ministres del culte (per infondre resignació i virtut al poble) i, de l'altra, a reclamar la intervenció dura de les autoritats competents. Coroleu estigmatitzava aquesta actitud i acusava les classes conservadores recordant-les que:

Libre es cada cual de pensar como mejor le cuadre; pero no le está bien al escéptico exigir a los demás que crean.⁶⁰

En una època de materialisme triomfant, l'escriptor barceloní remarcava que aquesta visió del món arribava a totes les classes socials i que no es podia pretendre aturar la marxa de la Internacional si no s'acabava amb les arrels del problema. Els conflictes entre "capital" i "treball" no havien d'alimentar-se, sinó que calia propiciar la pacificació i l'associació mútua. Les autoritats públiques no havien d'impedir l'associacionisme obrer que sempre havia existit i havia funcionat com a element de progrés, així que la Internacional no havia de canviar aquesta realitat.

En el sisè article sobre la "qüestió social", Josep Coroleu evidenciava els que considerava els tres elements principals de la Internacional i la seva història: l'organització, que li permetia aconseguir una unitat d'esforços considerable; el tret cosmopolita, que embolcallava a totes les associacions en una xarxa conspirativa universal permanent contra l'ordre de les coses; i l'índole revolucionària, que difonia entre els seus adeptes un credo totalment oposat a les bases de les societats actuals.

En l'últim text de la sèrie, l'escriptor català insistia en la importància de fer créixer el nombre dels propietaris, repartint de manera més justa la riquesa, per treure arguments als propagandistes de les teories comunistes i amb això afluï-

60. COROLEU, «La Cuestión...», pàg. 1.567.

xar l'amenaça representada per la Internacional. Després de publicar aquesta sèrie d'articles, Coroleu no tornà a publicar-ne més amb el seu nom i cognom en els mesos següents. El seu interès envers la qüestió social continuà, però, en els anys següents amb un aprofundiment dels plantejaments historicistes i en el possible enteniment entre les classes productores.⁶¹

La successiva precipitació dels esdeveniments, amb la proclamació de la República, l'11 de febrer de 1873, comportà l'allunyament del nostre personatge de la vida pública. Aleshores, Coroleu s'apropà als sectors alfonsins viatjant fora d'Espanya i, a l'estranger, esdevingué amic de Josep Antoni Buxeres, un dels principals impulsors de la Restauració a Catalunya. Buxeres fou qui encomanà a Coroleu la passió per la història, donant-li l'encàrrec d'escriure un estudi sobre la Corona catalanoaragonesa.⁶² Coroleu havia asserenat els ardors juvenils i evolucionava cap a un liberalisme moderat que li permetia viure sense massa problemes els nous temps de retorn a l'ordre, que estaven per arribar. La seva tria responia al pragmatisme d'un home de trenta-cinc anys, desitjós de consolidar el seu segon matrimoni i la seva activitat professional.

Aquesta conversió afectà molts més exponents del món progressista del període: amb la Restauració hi hagué com un procés de centrifugació dels sectors de cultura republicana cap a actituds contemporitzadores i possibilistes.⁶³ De fet, cal remarcar que també diferents sectors del món industrial del Principat havien donat suport a la Revolució de Setembre amb l'esperança de reactivar la producció i sortir de la crisi econòmica. El decurs dels esdeveniments, les mesures polítiques lliurecanvistes i el creixement d'una marea revolucionària, que ells mateixos havien contribuït a despertar, els portà a secundar el cop d'Estat de Martínez Campos.⁶⁴

Epíleg: la configuració de l'intel·lectual en el tombant del Sexenni

Tal i com esmentàvem al principi, Josep Coroleu ens permet delinear també la figura del naixent sector intel·lectual que considerem que s'articulà en la conjuntura del Sexenni gràcies al nou marc de relacions que comportà la nova situació. En aquest context, cal remarcar com la historiografia catalana ha evidenciat el pes dels intel·lectuals en la vida de la Catalunya contemporània des de l'estudi pioner de Jaume Vicens Vives fins a l'escola encapçalada per Jordi Casassas que, amb el seu Grup d'Estudis d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals (GEHCI), ha privilegiat l'anàlisi d'aquest sector.⁶⁵

61. J. COROLEU, *El Feudalismo y la servidumbre de la gleba en Cataluña*, Girona, Empremta i Llibreria V. Dorca, 1878; o del mateix autor *Cartas a un obrero*, s.l., s.d.; i també *El problema social en los pueblos antiguos y en la edad moderna*, s.l., s.d.

62. ROCA, «La semana...», pàg. 5.

63. J. COLL I AMARGÓS, *Narcís Verdaguier i Callís (1862-1918) i el catalanisme possibilista*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, pàg. 180-181.

64. VEGUER J. FONTANA, *Cambio económico y actitudes política en la España del siglo XIX*, Barcelona, Ariel, 1973, pàg. 97-154. A més, M. IZARD, *Manufactureros industriales y revolucionarios*, Barcelona, Editorial Crítica, 1979.

65. Des de J. VICENS VIVES i M. LLORENS, *Industrials i polítics (Segle XIX)*, Barcelona, Teide, 1958, fins a les diferents obres de J. CASASSAS, *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*, Barcelona, Magrana, 1986; ídem, *Entre Escià i Caribdis*, Barcelona, Magrana, 1990; ídem (coord.), *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*, Barcelona, Proa, 1999.

D'altra banda, els estudis internacionals han remarcat que la contemporània configuració de la figura de l'intel·lectual s'hauria de datar cap a l'últim quart del segle XIX, tot i que són els anys seixanta del Vuitcents que determinen el primer gran canvi de condicions de vida dels escriptors, pel creixement del tiratge de les publicacions i per la lenta emersió d'un mercat de masses.⁶⁶ A més, quedà molt transformada la figura d'aquell home de lletres, guardià secular de la vida espiritual, que havia caracteritzat part de la cultura vuitcentista. Aquest subjecte s'havia forjat en el decurs del canvi politicsocial de les lluites entre absolutisme i societat liberal, recollint la tradició dels savis il·lustrats i dels poetes patriotes. En la societat postrevolucionària de mitjan segle XIX, aquest home de lletres tenia el deure d'elevació moral de la ciutadania i d'allunyar-la de la política de revoltes.⁶⁷ L'etapa començada amb la Revolució de Setembre representà aleshores una cesura que projectà les noves elits del món cultural cap a un creixent paper públic i polític. D'aquesta manera, aquest sector adquirí un paper nou que s'apartava de l'anterior imatge d'un erudit lligat a la seva obra i que es diferenciava progressivament per la consciència de formar part d'un grup socio-cultural definit. Testimoni d'aquest procés és Josep Coroleu, que reflexionà sovint sobre la seva condició social i les dificultats que els tocava viure als intel·lectuals. En el citat article de la tardor de 1868, «Dos emigraciones», explicava la duresa de sobreviure amb el treball literari en la capital francesa on «todo se paga, hasta el derecho de vivir; todo se cobra, hasta los favores; todo se vende, hasta los elogios!».⁶⁸

Vint anys després, les condicions de vida dels professionals no havien millorat gaire però era manifest el sentiment de pertànyer a una mateixa classe social, com es desprèn d'una carta de Coroleu a Josep Roca, en què li deia:

Tu que eres del oficio sabes como tiemblan las carnes y se ponen de puntas los pelos cuando este cruel campaneó redobla las angustias del proletariado de la pluma recordándole cuan pronto pasan las horas y como se acorta el plazo para la entrega de las cuartillas que va llenando con sudor de su frente y con hiel de su estomago.

Una afirmació que Roca recollia per poder sentenciar que:

Los que tanto ponderan la triste condición del proletariado, condenado al esfuerzo material que mina la salud y acaba con la existencia, no suelen fijar-

66. La impossibilitat d'oferir una bibliografia exhaustiva ens fa remetre als texts de C. CHARLE, *Naissance des intellectuels (1880-1900)*, París, Ed. de Minuit, 1990 ; i el seu brillant assaig comparatiu, *Les intellectuels en Europe au XIXe siècle*, París, Seuil, 1996 ; C. VIVANTI, *Intelletuali e potere*, Torino, Einaudi, 1981; L. MANGONI, *Una crisi di fine secolo*, Torino, Einaudi, 1985; R. POZZI, *Hyppolite Taine: scienze umane e politica nell'Ottocento*, Venezia, Marsilio, 1993. Alguns estudis sobre l'àmbit espanyol: F. VILLACORTA BAÑOS, *El Ateneo de Madrid (1885-1912)*, Madrid, 1985; del mateix autor, *Burguesia y cultura. Los intelectuales españoles en la sociedad liberal 1808-1931*, Madrid, Siglo XXI, 1980; i també els assaigs continguts a C. SERRANO (ed.): «El nacimiento de los intelectuales en España», *Ayer*, 40 (2000); i els llibres de J. ÁLVAREZ JUNCO, *Mater Dolorosa*, Madrid, Taurus, 2002, i de S. JULIÀ, *Historia de las dos Españas*, Madrid, Taurus, 2004.

67. Vegeu P. BENICHO, *La coronación del escritor, 1750-1830*, México, FCE, 1981; i R. WILLIAMS, *Cultura i societat*, Barcelona, Laia, 1974.

68. COROLEU, «Dos emigraciones».

se en la amarga suerte reservada en nuestro país a los trabajadores de la inteligencia, condenado a agotar el fósforo de su cerebro y a sucumbir también sobre su obra.

Roca acabava remarcant que els intel·lectuals no podien ni deixar als seus fills un benestar material que haurien pogut aconseguir dedicant-se a altres tasques “més vulgars”.⁶⁹

Si aquestes condicions materials foren una constant per a tots els intel·lectuals europeus, un altre element que configurarà l'articulació d'aquest sector fou la voluntat de compromís amb la seva societat. Un cop més, podem rastrejar aquest element gràcies a la figura de Josep Coroleu i a la seva evolució durant el Sexenni, que el portà a participar activament en l'espai polític barceloní. Com altres intel·lectuals, Coroleu es caracteritzà per l'oberta voluntat d'intervenir i poder influir en el món que l'envoltava. N'és un exemple eloqüent que en les primeres eleccions del període, Coroleu estigués present en la llista per a la Diputació provincial que proposaven diversos electors i hi estigués en qualitat d'"escriptor públic", la mateixa condició d'altres candidats, com Víctor Balaguer o Lluís Carreras Lastortras, per no deixar de banda Robert Robert.

Aquests dos últims, juntament amb Coroleu, desplegaron, amb sensibilitats diferents, unes intenses campanyes a favor del nou règim mitjançant articles que redactaven per al diari *El Telégrafo*. A través dels seus esforços d'interpretació de la realitat i fins i tot de "moralització" en tots els sectors de la vida pública, segurament aconseguiren exercitar un poder de persuasió i de "manipulació" relativa de la política⁷⁰ que s'acabà per la conjuntura històrica del decurs del Sexenni. Lluís Carreras fou, entre els diputats provincials, un dels més radicals en els seus plantejaments federals i la seva militància el portà a exiliar-se a Itàlia als inicis de 1875. Robert Robert féu sentir la seva veu com a diputat a les Corts espanyoles i morí el 1873 en plena Primera República, després que el nomenaren ministre plenipotenciari d'Espanya a la Confederació Helvètica. Finalment, no podem deixar de banda que plataforma politicocultural i periodística d'*El Telegráfo* ofereix, sens dubte, un òptim mirall per poder copsar la vertebració i l'evolució del discurs polític en la Catalunya del període.

Acabat el Sexenni, Coroleu moderà sensiblement el seu grau de compromís polític, tot i això, bolcà la seva acció intel·lectual i el seu entusiasme en el si del regionalisme que s'articulà durant la Restauració. Així, el trobarem entre els impulsors de les campanyes a favor del manteniment dels furs bascs,⁷¹ com també en aquelles a favor de la preservació integral del dret català.⁷²

En aquest sentit, considerem que l'interès envers la figura de Josep Coroleu

69. ROCA, «La semana...», pàg. 5.

70. Vegeu S. COLLINI, *Public Moralists, Political Thought and Intellectual life in Britain 1850-1930*, Oxford, Clarendon Press, 1991.

71. Per la història de les campanyes de solidaritat des de Catalunya a les províncies forals vegeu l'article de J. BOU i ROS, «Joan Mañé i Flaquer i el conflicte foral al territori basc», dins AAVV, *L'estat nació i...*, pàg. 91-131. Sobre el cas basc, L. CASTELLS, «La abolición de los fueros vascos», *Ayer*, 52 (2003), pàg. 117-149.

72. Vegeu A. COMALADA NEGRE, *Catalunya davant al centralisme*, Barcelona, Sciroco, 1979; i J. LLORENS I VILA, *La Unió Catalanista i els orígens del Catalanisme polític*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

ajuda a entendre millor l'aportació de les tradicions liberals en el catalanisme finisecular. En un moment que la cultura historicista i romàntica marcava la configuració dels sectors lletraferits i cultes del Principat, Coroleu destacà com historiador i recuperador de les llibertats constitucionals catalanes, que el portaren a defensar-ne el dret en els Congressos catalanistes o en el primer Congrés de Jurisconsults catalans. Una evolució possible pel desencís que havia representat el Sexenni i que pot explicar millor el gir catalanista de part de la intel·lectualitat federalrepublicana i de la monàrquica descentralitzadora en la següent etapa de la Restauració.